

- собеседник. – Казань, 1864. – Ч. 2.
3. Левицун Л.В. *Позиция Кирилла Туровского в деле Феодорца Ростовского и ее отражение в «Слове на сбор святых отец»*. // *Герменевтика древнерусской литературы, XI-XV вв.* – М., 1989. – Сб. 1.
 4. *Поучения к простой чади // Памятники литературы Древней Руси. XI – начало XII ст.* ...
 5. *Киево-Печерский патерик // Памятники литературы Древней Руси. XII век / Под ред. Л. Дмитриева, Д. Лихачева.* – М., 1980.
 6. *Житие Феодосия Печерского // Памятники литературы Древней Руси. XI – начало XII ст.* ...
 7. *Послание Климента Смолятича // Памятники литературы Древней Руси. XII век...*

О. В. Оленченко

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ ТА ФОРМ КОРПОРАТИВНОСТІ ДАВНЬОРУСЬКОЇ КНЯЗІВСЬКОЇ ВЛАДИ ЗА «ПОВІСТЮ МИНУЛИХ ЛІТ»

Політична історія Київської Русі, незважаючи на досить тривалу традицію вивчення, не являє собою вичерпану тему для дослідників й до сьогодні. Здобутки у царині теорії історичного пізнання дають нам можливість більш глибоко занурюватися до проблематики, подивитися на події минулого з іншої точки зору, розширити інструментарій для інтерпретації джерел за допомогою появи нових методологічних підходів.

З приводу нашої проблематики казати про певний історіографічний пласт можемо лише з певними застереженнями, оскільки за категорією «корпоративності» дослідження не велися. Водночас дослідження у просторі соціальних відносин та політичної історії доби Київської Русі можуть стати першим етапом у побудові певної історіографічної моделі з проблематики. У руслі політичної історії Давньої Русі необхідно відзначити доробок таких дослідників, як П. Толочко, О. Толочко, Б. Свердлов, Т. Вілкул, О. Назаренко [1 – 4] та ін.

Питання про доцільність використання сучасних термінів щодо минулих історичних подій тривалий час зумовлюють дискусії. З іншого боку, ми розуміємо, якщо науковець буде знаходитися в одному замкненому термінологічному просторі, то казати про пізнавальні можливості наукового інструментарію маємо з досить скептичних позицій.

Одним з таких термінів є корпоративність – категорія, яка побутує у політологічних колах. Політична корпоративність – «термін, що характеризує сутність політичної системи через панування політичних корпорацій, – сукупності людей, що об'єднуються для досягнення мети – реалізації державної влади. Корпоративність є характерною для середньовічного суспільства й означає його побудову через наявність корпорацій (цехів, комун, станів). Взаємодія політичних корпорацій дозволяє їм поділити ринок влади. Щоб політична корпорація була життєздатною вона повинна мати монополію на свою сферу діяльності. Між корпораціями діє механізм «ув'язки», узгодження інтересів їх членів» [5, 295]. Розглядаючи корпоративність у просторовому полі Середньовіччя, неможливо обійти увагою таке явище як *corpus fratrum* (досл. – тіло братів) – за своєю суттю є порядком володарювання, коли влада є прерогативою не однієї особистості, а всього правлячого роду. Вважається, що першопочатково це могло бути пов'язано з уявленнями про сакральну природу влади, яка розглядалась як власність пануючого роду. Отже, типовим для *corpus fratrum* є співправління усіх братів після смерті батька, що відбивалося у територіальних розподілах між

ними, створення князівств-уділів при збереженні єдності як ідеальної норми.

Враховуючи розподіл влади, котрий є притаманним для середньовічної корпоративності, пояснимо, що ми у дослідженні розглядаємо князя як окрему корпорацію, а на етапах розгалуження й появи значної кількості гілок роду корпорацією буде виступати саме гілка, оскільки родинне серед представників однієї гілки переважає. Оскільки мова йтиме з приводу «гілкової» влади, що сконцентрована у руках старшого з роду, то й проблеми, які виникають у середині гілки нас не турбують, адже, для нашого дослідження головними героями є князі першого щабелю.

Звернемо увагу ще раз на *corpus fratrum*, традиції якого передбачають колективне співправління на рівних умовах, не виокремлюючи «головного» володаря. Це положення є важливим, оскільки у людини, яка не займається середньовіччям може виникнути питання, чому саме маємо вважати, що князівська еліта та літописці, котрі фіксували інформацію, не розглядали себе/князів лише в межах родинних зносин? Чи правомірно казати про корпоративність? Виходячи з суті самої форми *corpus fratrum*, можемо зробити висновок, що ні, кожен князь в першу чергу розумів себе як володар та носій влади (але в рамках роду), що надана йому від народження. Однак за форми *corpus fratrum* він розумів, що і його брати також є з ним рівними, оскільки за такої форми володарювання старшинство не відігравало ролі. Джерела подають нам інформацію, що за заповітом Ярослава, який наказує: «Се же поручаю в себе мѣсто столь свой старѣйшому сынови своему, брату вашему Изяславу – Киевь, сего послушайте, якоже послушасте мене, да ть вы будеть вь мене мѣсто» [6] – тут вже бачимо зміну форми переходу влади.

У цій розвідці метою є відображення елементів корпоративності давньоруської князівської влади крізь призму повідомлень «Повісті минулих літ». Для її досягнення вважаємо за доцільне простежити висвітлення елементів корпоративності у джерелах; виокремити форми корпоративності та визначити характерні риси сприйняття корпоративності літописцем. Об'єктом дослідження виступає форми корпоративності давньоруської князівської еліти. Предметом є форми корпоративності еліти за «Повістю минулих літ».

Умовним хронологічним відрізком беремо час існування на Русі *corpus fratrum*. Джерельною базою виступає текст «Повісті минулих літ». Свідомо у розвідці використовуємо суто наративне джерело, відкидаючи документальні, агіографічні як давньоруського походження, так і іноземного, тобто, робимо спробу відобразити та накреслити основні вектори для початкового виокремлення форм корпоративності за джерелами «світського» походження. Під останніми ми розуміємо: згідно сучасних досліджень історико-лінгвістичного напрямку, можемо казати про побутування та використання на всьому християнському просторі певної моделі укладання літописів у східній традиції та хронік на Заході, тобто, існувало певне тіло тексту, яке залишалось наповнити описом історичних подій за допомогою стилізації під біблійні взірці. Розуміючи, що всі джерела давньоруського походження є просякнутими провіденціоналістською атмосферою, яка була домінуючою за часів їх створення, можемо казати про нашарування при фіксації інформації як мінімум трьох свідомостей: християнська (тобто, стилізація під біблійні взірці), наступна – літописця (і можливо її треба поставити на перше місце, адже він, послуговуючись своїми суто внутрішніми мотиваціями, обирає сюжети, які мають бути зафіксовані, літописець обирає форми через які

мають бути подані події, тощо) і, гадаємо, для літописів можемо виокремити третій рівень свідомості – це те, що було додано з часом до літописних текстів людьми, які склали у XIV – XV ст. літописні списки. Отже, враховуючи специфіку нашого джерела спробуємо відтворити образ корпоративності, присутній у «Повісті минулих літ».

Оскільки, на нашу думку, першопочатково необхідно накреслити основні теоретичні постулати, то у цій розвідці підемо позитивістським шляхом аналізу джерела. Свідомо абстрагуємось від лінгвістичного аналізу, семіотичних студій та іншого методологічного інструментарію, який є необхідним при герменевтиці тексту, бо у нашому випадку це не входить до мети, адже концентруємось саме на сприйнятті літописцем означеного кола питань.

Отже, на основні аналізу «Повісті минулих літ» можемо зробити наступну видову класифікацію політичної корпоративності: публічна корпоративність – відносимо повідомлення літопису, що пов'язані більше з родинними сюжетами буття князівського роду (наприклад, відомості під 6477 роком, 6523 – гостювання Бориса у батька, захоронення тіл Бориса та Гліба в одній церкві тощо). До публічної корпоративності необхідно віднести й відомості про культурницьку діяльність (6495 – обрання закону грецького Володимиром, з апеляцією на хрещення Ольги; 6545 – наслідування Ярославом культурницьких традицій Володимира). Покоління корпоративність – ранжування зв'язків між дядьками та племінниками. Виокремивши вияви корпоративності з військовою метою, можемо її поділити на два підвиди: з метою боротьби проти єдиного ворога (зовнішнього) та з метою об'єднання братів у боротьбі за політичний вплив у внутрішній політиці, тобто, боротьба між князями за панування на руських землях. Якщо казати про форми виявлення корпоративності, то найбільш розповсюдженими є, звичайно, князівські з'їзди. Хоча можна виокремити такі форми, як братерські зносини дорадчого характеру, дипломатичні контакти князів, обрядова, наприклад, зібрання з приводу канонізації Бориса й Гліба.

Якщо ж казати про сприйняття цих подій літописцем, то необхідно відмітити, перш за все, майстерну стилізацію під біблійні сюжети усіх подій, але в той же час відомостям притаманне не лише суто незаангажоване сприйняття, а й різноманітне забарвлення та наповнення – міфологізація, героїзація тощо. Літописцю не притаманне привнесення власних роздумів з теми, але водночас аналогії з конкретними християнськими сюжетами обираються саме людиною, яка продукує джерело, тобто, припускаємо, що через біблійні сюжети автор може висловлювати й власну думку, адже з безлічі альтернатив літописець завжди обирає сам.

Функціональне навантаження «Повісті минулих літ» мало й політичний характер, тому можемо припустити, що й князівська еліта повинна була мати належний вигляд при описуванні подій, пов'язаних як із добрими її вчинками, так і навпаки. Тому намагання літописця пояснити вчинки, подати їх у потрібному вигляді є досить логічним. Завдяки таким його схильностям, що підпитувались християнською традицією літописання, бачимо, що літописець, через сюжети стосовно князівства та сюжети-аналогії з церковної літератури, завжди приводить читача до висновків про єдність влади та про взаємопідтримку представників династії на благо іміджу держави, надаючи їм повчального забарвлення. Досить сталою у «Повісті минулих літ» є традиція літописців апелювати до досвіду предків, продовження їх справи більш пізніми поколіннями («И живияше Володимиръ поустроению дѣдню и отню») [6].

У подальшому, вважаємо за необхідне, вище запропоновану класифікацію використати у суто прикладно-

му аналізі сюжетів «Повісті минулих літ», з метою розгляду еволюції форм корпоративності давньоруської князівської еліти. Також необхідно окремо накреслити такий вектор для подальшого дослідження, як міжкорпоративні відносини на міжнародному рівні, тобто, простежити як відбувалась взаємодія представників руської династії, що знаходились у міждинастичних шлюбах, як ці представники роду сприймалися своїми родичами та «колегами» за статусом, чи можемо казати ще про їх приналежність до корпорації, чи це вже суто царина зовнішньополітичних публічних відносин.

1. Толочко А. П. *Князь в Древней Руси: Власть, собственность, идеология.* – К., 1992.
2. Свердлов Б. М. *Домонгольская Русь. Князь и княжеская власть на Руси VI – первой трети XIII вв.* – СПб., 2003.
3. Назаренко А. В. *Древняя Русь и славяне (Древнейшие государства Восточной Европы).* – М., 2009.
4. Вилкул Т. «Людьє» и князь в конструкциях летописцев XI – XIII вв. – К., 2007.
5. *Політичний енциклопедичний словник / Упор. В. Горбатенко.* – К., 2004.
6. *Повесть временных лет [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://lib.pushkinskijdom.ru>.

Р. К. Бутенко

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ДЕЯКИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФЕОДАЛЬНИХ ВІДНОСИН

Суспільні відносини завжди були ключовою проблемою, яка цікавила істориків. Сьогодні «феодалізм» в універсальному значенні цього поняття постає перед нами як закономірний етап історичного процесу для багатьох народів, яким було забезпечено суттєвий поступ людського суспільства на шляху прогресу. Сходження було суперечливим і неоднозначним. Періоди піднесення змінювалися застоєм і занепадами, людство платило високу ціну за прогрес жертвами воєн, епідеміями, насиллям, голодом. Неминучі на цьому шляху відступи і втрати супроводжувалися важливими набутками у всіх сферах життя – економічній, соціальній, політичній і культурній.

Можливість прогресу була забезпечена самою системою, в якій основний виробник володів знаряддями праці і мав більш високий, ніж у раба і колона, соціальний статус. Західноєвропейське середньовіччя зробило свій неповторний і особливий внесок у всесвітньо-історичний процес. Феодальні відносини мали місце також і в Східній Європі, Візантії, для них характерні певні особливості.

Дослідженню проблем становлення феодальних відносин та їх розвитку і особливостям присвячені праці українських та зарубіжних вчених. Так, зокрема, ця проблема знайшла висвітлення в працях М. Грушевського, І. Крип'якевича, Т. Грановського, Д. Петрушевського, Ф. Броделя, Ж. Ле Гоффа та інших.

Російський медієвіст Т. Грановський зумів побачити у феодалізмі сутність всесвітньо-історичного руху. Він критикував тих істориків і філософів, які розглядали середньовіччя як «епоху занепаду» і доводив, що ніякі зусилля не зможуть примусити час повернути назад [1, 351]. Феодалізм, на його думку, «є форма необхідна, через яку проходить всякий народ, феодальний світ був законною формою, він відслужив свою форму людству» [1, 351]. Разом із тим учений виступав проти ідеалізації феодальних порядків.

Метою статті є аналіз процесу становлення феодальних відносин у Західній Європі, з'ясування особливості їх розвитку у Київській Русі та Візантії.

Могутня криза III ст. похитнула будову, єдність римського світу стала розвалюватися. Його серце – Рим